

K otázke slobody historického výskumu a pomerov v ÚPN od r. 2013

Po absolvovaní štúdia na Filozofickej fakulte UK Bratislava, odbor história-filozofia (1999), som absolvoval základnú vojenskú službu (posádky Martin, Komárno, Hlohovec, Vajnory). Nasledujúci rok som bol nezamestnaný, čo som však plne využil na historický výskum medzi pamätníkmi prvej SR. V jeseni 2001 som nastúpil na pozíciu asistenta najnovších slovenských dejín na Filozofickej fakulte UCM v Trnave, kde som zotrval do roku 2006, a odvtedy, do roku 2009, už iba na čiastočný úväzok. Od r. 2007 do r. 2016 som pracoval v Ústave pamäti národa ako vedeckovýskumný pracovník (historik).

ÚPN za čias J. Langoša sprevádzali viaceré kauzy (strata archívnych spisov, podozrenie z obchodovania so spismi a pod.). Takisto čelil rôznym stranickým záujmom a vplyvom. Jeho vedenie – správna rada – ako aj vedenie jednotlivých sekcií – sa skladali z politických nominantov a členov politických strán vtedajšej vládnej koalície (SDKÚ, KDH, SMK). Sympatizant inej ako vládnej strany nemal šancu v štruktúrach ÚPN sa uchytiť.

Situácia sa čiastočne zmenila nástupom novej vlády v r. 2006 a historika Ivana Petranského na čelo ÚPN v r. 2007, ktorý sa stal silám, ktoré si ÚPN „sprivatizovali“, nežiadúci.

Od r. 2007 tak pribudli nevyberané útoky a nátlakové formy iných, tentoraz nevolených inštitúcií – liberálnych médií (najmä SME či Plus 7 dní), ako aj niektorých náboženských organizácií, konkrétne Židovskej náboženskej obce a jej predstaviteľov. (Např. hovorca ŽNO Jaroslav Franek). Tieto kruhy si nárokovali právo určovať nielen témy historického výskumu ÚPN, ich interpretácie, ale hovoriť aj do personálnych otázok inštitúcie.

Trojčlenná delegácia ŽNO navštívila novozvoleného šéfa ÚPN už v roku 2007, pričom na tomto prvom, zdvorilostnom stretnutí, predniesla aj požiadavku na personálne zmeny v ÚPN, čo však predseda Správnej rady ÚPN odmietol.

Historik Petranský ako šéf ÚPN (roky 2007 – január 2013) útoky odrážal a slobodný výskumný priestor pre svojich zamestnancov chránil aj napriek tomu, že nemal prakticky žiadne politické krytie a podporu vládnych kruhov, čo ukázal aj pokus SNS a HZDS ÚPN v roku 2008 úplne zrušiť. Situácia sa zmenila po nástupe filmára Ondreja Krajňáka na čelo ÚPN v r. 2013. Tento sa začal riadiť nie podľa historickej objektivity a princípu nezávislosti vedeckého výskumu, ale podľa toho, čo požadujú liberálne médiá. Niektoré historické osobnosti i témy z portfólia výskumu ÚPN vylúčil úplne.

Napokon, Krajňák sa ochotou ustupovať a prispôsobovať línii liberálnych médií a vplyvných síl v úzadí ani netajil, čo možno doložiť viacerými prípadmi i citátmi.

V novembri 2013, pri príležitosti výročia Nežnej revolúcie, v ÚPN vymenoval komisiu, ktorá mala podať návrhy mien zaslúžilých osobností zo Slovenska i zahraničia, na ocenenia. Jedným z ocenených bol aj exilový historik František Vnuk. Krajňák jeho nomináciu schválil, ba dotyčnému poslal do Austrálie „telegram“ – mail s blahoprianím, koncipovaný v nadšenom duchu. Keď však vzápätí ocenenia napadol denník SME a SZPB, Krajňák doslova v priebehu noci otočil o 180 stupňov: Vnukovu nomináciu stiahol, médiám sa takpovediac ospravedlnil a svoj hnev si vylial na členoch komisie, ktorých rozhodnutie pred pár dňami s radosťou uvítal...

V rozhovore pre „katolícke“ Rádio Lumen 20. novembra 2014 sa pochválil tým, že po kritike redaktora bulvárneho časopisu Plus 7 dní Petra Gettinga spravil v inštitúcii požadované opatrenia a tým jeho kritika utíchla. A ako čítame na internetovej stránke ÚPN 21. októbra 2015, Krajňák iniciatívne pozval na návštevu ÚPN veľvyslanca štátu Izrael, ktorému „*priblížil nápravu smerovania historického výskumu v ÚPN*“.

Prišlo aj na personálne otázky. Ešte v októbri 2014 Krajňák prijal na utajenej návšteve šéfa ŽNO Igora Rintela, ktorý si ako podmienku spolupráce ŽNO a ÚPN mal stanoviť prepustenie dvoch historikov – konkrétne Martina Lacka a Jána Bobáka, ktorých mal dokonca označiť za „fašistov“. Oboch Krajňák neskôr aj prepustil.

Nielen zamestnancom sekcie vedeckého výskumu bolo zrejmé, že ak sa vnútorná náplň a smerovanie ÚPN tvoria podľa smerníc liberálno-bulvárnych médií a niektorých vplyvových skupín, o slobode výskumu sotva možno hovoriť.

Prvoradými sa v ÚPN stali nie historické fakty, vedecký výskum, ale politická korektnosť a ideologické tézy. Jasne sa to ukázalo aj v prípade štúdie s názvom „Americké bombardovanie SR v r. 1944 – 1945 a jeho obeť“ z roku 2015. Napriek tomu, že autor (M. Lacko) štúdiu spracúval v rámci pracovných úloh, že prešla pripomienkovým konaním ako i schválením redakčnej rady (za jej zverejnenie hlasoval aj člen redakčnej rady Krajňák) a bola vysádzaná do tlače, na pokyn toho istého človeka, šéfa ÚPN Krajňáka, bola napokon stiahnutá a M. Lackovi od sklonku roka 2015 v časopise ÚPN nesmel vyjsť už žiaden ďalší príspevok – vrátane tých, ktoré schválila redakčná rada.

Všeobecne povedané, dlhodobý najväčší tlak je v smere kriminalizácie obdobia slovenskej štátnosti. Prvá SR z r. 1939 – 1945 má byť paušálne odsúdená, očiernená; má sa prezentovať len ako „podmnožinu holokaustu“. Nie je prípustné hodnotiť ju v kontexte, v celej šírke a rozmanitosti. To, čo je pre iné národy zdrojom hrdosti a štátnych osláv – národná a štátna nezávislosť – má byť pre Slovákov zdrojom potupy, hanby a permanentného odsudzovania.

Na druhej strane, je tu trend glorifikácie Československa, československej štátnej idey ako aj nedotknuteľnosti západných demokratických (resp. koloniálnych) mocností, keďže SR sa momentálne nachádza v ich mocenskom bloku. Spisovateľ Peter Juščák, ktorého O. Krajňák v r. 2015 dosadil za šéfredaktora časopisu Pamäť národa, to historikom ÚPN po nástupe vysvetlil jasne: Témy ako americké bombardovanie Slovenska sa na pôde ÚPN nesmú otvárať, pretože „*Američania sú demokrati a naši osloboditelia*“...

Z publikovaných výstupov ako aj z rozhovorov s inými historikmi viem, že podobne neslobodná situácia bola aj v iných inštitúciách, vrátane tých akademických.

Zamestnanci historických inštitúcií boli aj sú vystavení viac či menej skrytému tlaku médií. Už v časoch, keď som pracoval v ÚPN, sa viacerí kolegovia v branži netajili tým, že určité fakty sú inak, ale nebudú to publikovať, pretože „*nechcú byť vláčení po médiách*“...

Od môjho prepustenia z ÚPN (2016) sa pomery ešte značne zhoršili. Aj preto, že v r. 2017 bola zriadená NAKA, ktorá plní o.i. úlohu politicko-ideovej polície a neraz brutálnym spôsobom zasahuje voči šíriteľom nepohodlných názorov, publicistom, vydavateľom, ba i zberateľom militárií a historických artefaktov z čias prvej SR. Nejednen zberateľ po zásahoch NAKY o svoje cenné predmety definitívne prišiel...

Nie je to tak dávno, keď si vládnuci režim výklad histórie prisvojil a šíriteľov iných výkladov trestal väzením. Časopis organizácie bývalých politických väzňov (PV-ZPKO) Svedectvo napr. nedávno pripomenul, že v r. 1988 dostal samizdatový vydavateľ Ivan Polanský 4 roky nepodmienečne za vydanie publikácie o prvom prezidentovi SR Dr. Tisovi. Vo väzbe ho držali namiesto povolených 2 mesiacov až 9 mesiacov. V liste generálnemu prokurátorovi ČSSR ho disidenti Ján Čarnogurský a František Mikloško bránili tým, že poznanie vlastných dejín nemôže byť trestnou činnosťou, že „*poznánie musí zahrňovať svetlé aj tmavé stránky dejín... poznánie má byť objektívne*“, avšak „*ŠtB umelo prenáša problém historiografie a poznania vlastných dejín do roviny trestného práva.*“

Historici, ktorí sa dnes nastolenému trendu prispôbia, majú zaručené pracovné pozície, platy, odmeny, granty; tí, ktorí sa neprispôbia, ktorí konajú v súlade so svojim svedomím a publikujú historickú pravdu, sú prepustení. Ba neraz postavení na okraj spoločnosti – je im zamedzený publikačný i mediálny priestor a de facto aj verejné vystupovanie (napr. v školách, múzeách a inde.), vo svojom odbore sa nezamestnajú. A ak sa náhodou na nejakom fóre predsa len objavia, sú terčom mediálneho očierňovania. O slobode historického výskumu, slobode slova a publikovania, preto dnes, tri desaťročia od Novembra 1989, možno hovoriť len v obmedzenej miere.